

اشارات / ۱

کنگره بزرگداشت علامه کلباسی (ره)

نسخه‌شناسی آثار علامه کلباسی و ابوالمعالی

به کوشش

سید محمد حسین حکیم

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۰

سرشناسه: حکیم، سیدمحمدحسین، ۱۳۶۴ - گردآورنده.
عنوان و نام پدیدآور: نسخه‌شناسی آثار علامه کلباسی و ابوالمعالی / به‌کوشش سیدمحمدحسین حکیم.
مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: [۲۱۶] ص.
فروست: اشارات، کنگره بزرگداشت علامه کلباسی (ره)؛ ۱.
شابک: 978-964-00-1422-6
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.
یادداشت: کتابخانه.

موضوع: کلباسی، محمدابراهیم، ۱۳۱۶-۱۳۶۱. -- نسخه‌های خطی -- فهرست‌ها.
موضوع: کلباسی، محمدنصیر محمدابراهیم، ۱۳۱۵-۱۳۴۷ ق. -- نسخه‌های خطی -- فهرست‌ها.
موضوع: کلباسی، محمدابراهیم، ۱۳۱۶-۱۳۶۱. -- کتابشناسی.
موضوع: کلباسی، محمدنصیر محمدابراهیم، ۱۳۱۵-۱۳۴۷ ق. -- کتابشناسی.
موضوع: نسخه‌های خطی -- ایران -- فهرست‌ها.
موضوع: نسخه‌های خطی عربی -- ایران -- فهرست‌ها.
موضوع: فقه -- نسخه‌های خطی -- فهرست‌ها.
موضوع: اصول فقه شیعه -- نسخه‌های خطی -- فهرست‌ها.
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ق ۸ ج ۸۶۷ / Z
رده‌بندی دیویی: ۱۶ / ۲۹۷۲۲
شماره کتابشناسی ملی: ۲۴۹۵۲۸۵

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۴۲۲-۶

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

با همکاری بنیاد فرهنگی اشارات

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال، صندوق پستی: ۱۱۳۶۵۴۱۹۱
نسخه‌شناسی آثار علامه کلباسی و ابوالمعالی

© حق چاپ: ۱۳۹۰، مؤسسه انتشارات امیرکبیر www.amirkabir.net

نوبت چاپ: اول

به‌کوشش: سیدمحمدحسین حکیم

صفحه‌آرا: امیرحسین حیدری

طراح جلد: عین‌الله آزموده

حروف متن: لوتوس ۱۴

چاپ و صحافی و لیتوگرافی: چاپ واژه‌پرداز اندیشه، تلفن: ۷۷۱۴۵۰۶۳۰۶

شمارگان: ۱۵۰۰

بها: ۴۱۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به‌جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

حاجی کلباسی هم از لحاظ علمی برجسته است و هم از لحاظ مقام زهد و تقوا و ورع و بی‌اعتنایی به دنیا. ایشان از لحاظ علمی در دوران طلایی فقه شیعه زندگی می‌کردند... بزرگان زیادی را درک می‌کنند... در کربلا، نجف، قم... و بطور کلی از این چشمه‌های علمی فقهی اصولی آن قرن مُشعشع فقهی - که قرن سیزدهم است - استفاده می‌کنند. بعد هم [ایشان به عنوان] یک ملای بزرگی تراز اول می‌آید اصفهان و در آنجا هیچ کسی نظیر ایشان وجود نداشت.

خاندان کلباسی خاندان بزرگی است... اینها شخصیت‌های برجسته‌ای بودند. هم آثار ایشان را چاپ کنید، هم خصوصیات روحی، عملی و سلوکی این بزرگوار - حاجی کلباسی - را استحصال کنید و خاندان ایشان را نیز بخوبی به مردم معرفی کنید.

* فرزانه‌ای از بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با ستاد برگزاری کنگره بزرگداشت علامه حاجی محمدابراهیم کلباسی(قده)،

۱۳۸۶/۸/۲۸

هو الحکیم

علم و حکمت از مبدأ و مصدر الهی جریان یافته است^۱، نخست بواسطه انبیاء و حاملان وحی و در پی آنان توسط عالمان و حکمای راستین، حفظ و انتشار یافته است و لذا پس از ختم نبوت، این عالمانند که میراث نبوت را حمل^۲ و ابناء بشر را از نور آگاهی و هدایت ربوبی برخوردار ساخته‌اند. همچنین ترغیب و تأکید دین حنیف بر کسب دانش و حصول معرفت، امری تبعی و فرعی نبوده، بلکه اساس معارف دینی بر تحقیق و معرفت قطعی گذارده شده است. از اینرو عالم اسلام به نحو عام و سرزمین عالم پرور ما به نحو خاص مفتخر است که در طول سده‌های متمادی، چراغ علم را روشن نگاه داشته و در تربیت و پرورش عالمانی بزرگ و ظهور آثاری ماندنی و گرانسنگ در اغلب شاخه‌های دانش توفیق داشته است. بی‌تردید قوام فرهنگ و هویت ما در گرو همین معناست و آینده این مرز و بوم نیز با اهتمام فراگیر به پاسداشت علم و معرفت پیوند خورده است. از دین و فرهنگی چنین که بهترین اجتماعات و مجالس را مجالس علم و گفتگوی علمی شمرده است^۳، و در کلمات وحی و نیز در بیانات اولیاء الهی هزاران تأکید و سفارش بر این معنا بچشم می‌خورد جز این انتظار نمی‌رود که تمامی شئون و مراتب فردی و اجتماعی خود را به زیست آگاهی و معرفت آراسته کند و ارزش دانش و رهایی از جهل و نادانی را

۱. «و یعلمهم الكتاب والحكمة»

۲. «العلماء ورثة الانبياء»

۳. «مجالس العلم غنیمه»

عملاً به عالمان نشان دهد. بزرگداشت عالمان و اندیشمندان، پاسداشت علم و معرفت است و یقیناً نیکوترین الگوها و نشانه‌های حیات طیبه، شناساندن آثار و احوال همین عالمان و فرزانشان به نسل حاضر و نسل‌های آتی است.

اکنون که به برکت انقلاب اسلامی، مسیر آگاهی از آثار و میراث بی‌نظیر علمی گذشته‌مان هموار گردیده است، خدای را سپاس گزارده که توفیق معرفی یکی از چهره‌های برجسته عرصه علم و فقه و اخلاق و سالک طریق نظر و عمل فراهم شده است. آیه‌الله العظمی حاجی محمدابراهیم کلباسی (معروف به حاجی کلباسی) از این توفیق بزرگ برخوردار بوده است که هم در عصر خود و هم ادوار بعدی همانند شجره طیبه‌ای که آثار و ثمرات ماندگاری از خود عرضه می‌کند، مجموعه گرانسنگی از آثار مکتوب و معنوی را بدست خود و خاندانش برجای گذارد.

کنگره بزرگداشت این عالم نامدار بر آنست که هم نسبت به معرفی و بعضاً احیای آثار وی و هم اخلاف و خاندان عالم‌پرور ایشان اهتمام ورزد.

جا دارد از تمامی نهادها، علماء، شخصیت‌ها و ذوات گرانقدری که در این مسیر هدایت و همراهی کردند، بویژه از رهبر معظم انقلاب، مراجع عظام تقلید، نهادها و مراکز علمی و فرهنگی اصفهان بویژه حوزه علمیه، شهرداری، اداره کل ارشاد و سایر دستگاه‌های ذیربط تشکر و امتنان وافر خود را ابراز نموده و برای تمامی آنان سلامتی و عزت و توفیق روزافزون مسئلت نمایم.

حسین کلباسی اشتری

دبیر کنگره

فهرست اجمالی

یادداشت.....	۱
درآمد.....	۷
فصل اول: محمد ابراهیم بن محمد حسن کلباسی (۱۲۶۱ ق).....	۱۱
یک. کتب و رسائل.....	۱۳
دو. اجازات.....	۱۱۳
سه. آثار منسوب.....	۱۱۷
چهار. وقف‌ها.....	۱۱۹
فصل دوم: ابوالمعالی محمد بن محمد ابراهیم کلباسی (۱۳۱۵ ق).....	۱۲۹
یک. کتب و رسائل.....	۱۳۱
دو. اجازات.....	۱۸۳
سه. آثار منسوب.....	۱۸۵
فهرست‌ها.....	۱۸۷
فهرست منابع و مأخذ.....	۱۸۹
فهرست تفصیلی مطالب.....	۲۰۱

یادداشت

عالم عابد زاهد، اصولی نامدار، مجاهد و احیاگر حوزه علمیه اصفهان، آیت الله علامه حاجی محمدابراهیم کرباسی مشهور به حاجی کلباسی از مفاخر علمای امامیه و مراجع بزرگ شیعه در قرن سیزدهم هجری به شمار می رود.

محمدابراهیم - فرزند عالم عابد زاهد مرحوم حاج محمدحسن خراسانی کاخکی (۱۱۱۵-۱۱۹۰ق) و او نیز فرزند فاضل نیکوکار مرحوم حاج محمدقاسم - در ۱۹ ربیع الثانی سال ۱۱۸۰ قمری مطابق با ۱۱۴۵-۱۱۴۶ شمسی دیده به جهان گشود. ده ساله بود که پدر دانشمند زاهدش - که نخستین معلم و مربی او نیز بود - را از دست داد. پدر که از ارادتمندان حکیم متاله و فقیه عارف نامی آقامحمد بیدآبادی بود، او را وصی و قسیم امورات فرزندش محمدابراهیم قرار داده بود. محمدابراهیم در خانه ی عارف بیدآبادی و زیر نظر و هدایت آن بزرگ، مراتب اخلاقی و سلوکی و درجات علمی و معرفتی خود را طی نمود، تا اینکه با فرارسیدن سن بلوغ به امر استاد و مربی اش حکیم بیدآبادی، روانه حج خانه خدا شد. او که از این پس به حاجی محمدابراهیم مشهور شده بود، کمر همت بست و در اثر زهد و بی اعتنایی به دنیا، و

حرص و ولعی که به آموختن علم و کسب معرفت داشت، به عالی‌ترین مراتب علم و عمل دست یافت. او محضر اساتید بزرگ حوزه‌های اصفهان، نجف، کربلا و کاشان را در دانش‌های مختلف: فقه، اصول، حدیث، تفسیر، کلام، حکمت و عرفان درک نمود. نام اساتید و مشایخ او عبارتند از حضرات آیات فقهای کرام و حکمای عظام:

آقامحمد بیدآبادی (۱۱۹۸)

میرزا محمدعلی مظفر اصفهانی (۱۱۹۸)

ملاحجاب گیلانی (۱۲۱۷)

آقامحمد باقر معروف مه‌وحید بهبهانی (۱۲۰۵)

سید بحر العلوم (۱۲۱۴)

شیخ جعفر کاشف‌الغطاء (۱۲۲۸)

میرسیدعلی طباطبایی حایری (۱۲۳۱)

سیدمحسن کاظمینی (۱۲۲۷)

آخوند ملاعلی نوری (۱۲۴۶)

ملاحمد مهدی نراقی (۱۲۰۹)

میرزای قمی (۱۲۳۱)

شیخ احمد احسانی (۱۲۴۱)

شیخ عبدالعلی حرانی (بعد از ۱۲۲۳)

آقامحمدعلی هرنودی (۱۲۱۶)

آقامحمد بن زین‌العابدین خوانساری (۱۲۰۲)

میرزامحمد خاتون‌آبادی.

بدین ترتیب حاجی توفیق درک محضر زبده‌ترین نوایغ علمی زمان را پیدا کرد و خود، عصاره‌ای کامل از وجود آنها شد. او از یک سو تربیت‌شده‌ی حکیم متاله بیدآبادی - آخرین وارث و یادگار مکتب فلسفی اصفهان و بنیانگذار شیوه‌ای نو در عرفان شیعی - و از سوی دیگر شاگرد فقیه نامی آقاباقر بهبهانی - بنیان‌گذار علم اصول و نابودکننده تفکر اخباری‌گری - بود و با بهره‌مندی از دیگر بزرگان نامبرده شده، وارث افکار آنها شده و با تالیف آرا و ابتکارات اساتیدش به کمک اندیشه‌های خلاق خود، مرکز استفاده‌ی فضلا و علما در دارالعلم اصفهان گردید.

حاجی کلباسی در حفظ و احیای حوزه اصفهان، تلاش فراوان و زحمات زیادی کشید. او که جریان حمله‌ی افغانه به اصفهان و تاراج میراث علمی و فرهنگی، و نابودی بسیاری از دانشمندان آن زمان را از زبان استاد و مرادش مرحوم بیدآبادی شنیده بود، پس از بازگشت از عراق، کمر همت بست و با بکارگیری تمام توان و نیرو، از همان ابتدای ورودش به اصفهان، از هرچه جز تعلیم و تالیف و تدریس، دست شست و تمام فکر و حواس خود را صرف اصلاح ساختار حوزه و رونق بخشیدن به آن کرد. تا آن‌جا که به وجوب عینی درس و بحث و مطالعه حکم نمود و خود به تاسیس مدرسه‌ای در جنب مسجد حکیم - که به مدرسه کلباسی شهرت یافت - برای تدریس و نیز اسکان طلاب، اقدام نمود. او اجازه نداد به هیچ بهانه‌ای - حتی سفرهای زیارتی و مانند آن - درس تعطیل شود و حتی خود نیز جز دو بار، آن هم به ناگزیر، برای

اصلاح پاره‌ای از امور از شهر خارج نشد و حتی در این چند مرتبه سفر ضروری نیز بساط درس و بحث را گشود و به همراهان تعلیم می‌فرمود.

بسیاری از عالمان و فقیهان نامدار نیمه دوم قرن سیزدهم هجری از شاگردان حاجی کلباسی بوده‌اند که به نام مشاهیر آنها اشاره می‌کنیم: میرسیدحسن مدرس اصفهانی، میرسیدمحمد شهشانی، میرزا زین‌العابدین خوانساری، حاج محمدجعفر آباده‌ای، میرسیدمحمدباقر چهارسویی، میرزای شیرازی، میرسیدمحمدهاشم چهارسویی، سیدشرف‌الدین علی حسینی مرعشی، سیدمحمدحسن مجتهد موسوی، حاج ملاهادی سبزواری، میرسیدمحمدحسین مدرس، سیدابوالقاسم طارمی زنجان، سیدابراهیم شریعتمداری، حاج سیداحمد مرندی، ملاعبدالجواد تونی خراسانی، شیخ محسن دزفولی، میرزامحمد تنکابنی، ملامحمدتقی هروی، شیخ محمدطاهر دزفولی و سیدمحمود طباطبایی بروجردی.

حاجی کلباسی علاوه بر انتقال آرای اصولی استبدادش به نسل عالمان بعدی و تربیت مجتهدان و فقیهانی بزرگ، ارتباطی صمیمی و عمیق با مردم داشت و در برقراری جماعات و وعظ و منبر و خواندن ادعیه در مواقع مختلف سال در مسجد، کوشا بود. او از احتیاط زایدالوصفی که داشت، تا آن‌جا که توانست، بار مسئولیت مرجعیت را نپذیرفت تا اینکه به اصرار مردم و فضلا و پافشاری فقیهان و مراجع زمان مانند میرزای قمی، رساله‌ی نخبه را منتشر نمود که نخستین رساله

علمیه و توضیح المسائل به زبان فارسی به شمار می‌رود. حاجی کلباسی علاوه بر تربیت شاگردانی لایق، و فعالیت‌های گوناگون اجتماعی و فرهنگی از تصنیف و تحقیق و تالیف نیز غافل نبود و آثاری ارزشمند در زمینه‌های فقه، اصول، حدیث و رجال از خود به جای گذاشت:

اشارات الاصول که مشهورترین اثر او در زمره‌ی کتب اولیه و مادر در باب علم اصول در دوران متأخر به شمار می‌رود.^۱
شوارح الہدایہ، شرح بر کفایۃ الاحکام ملامحمدباقر سبزواری که در آخر آن، تقریظ استادش کاشف الغطاء نیز آمده است.

نقد الاصول

الارشاد المسترشدين، مشتمل بر عبادات و بخشی از مکاسب به فارسی.

نخبه، به فارسی و منتخب از کتاب ارشاد است که عبادات (به جز حج و جهاد) را دربر می‌گیرد.

الایفاضات درباره تقلید میت.

حرمة الغلیان فی صوم شهر رمضان

الصحيح و الاعم

مناسک حج

۱. حواشی و شروح فصلی بر تعدادی از آثار حاجی، توسط عالمان پس از او نگاشته شده است که در مجموعه آثاری که توسط همایش بزرگداشت حاجی منتشر خواهد شد، به نام آنها اشاره می‌شود.

میزان السداد و قسطاس الفی و الرشاد

اجوبه المسائل

از حرکت‌های فرهنگی حاجی کلباسی و مجاهدات او، علاوه بر تلاش در حفظ و احیای حوزه اصفهان، می‌توان به اقدام ایشان در مبارزه با فساد و تباهی رفتارهای ناشایست برخی از سلسله‌های صوفیه و تذکرات لازم به فتح‌علی‌شاه، نصیحت به حاکمان وقت در سهل‌گیری نسبت به مردم، و نظارت بر قیمت‌های اجناس و هشدار به مسئولان، اشاره کرد. در شرح احوال حاجی به ویژگی‌های اخلاقی و اوصاف شخصی ایشان نیز مانند: احتیاط در صدور فتوا، زهد و پرهیزکاری فوق‌العاده، سخت‌گیری بر امور درسی طلاب، تقید به مراسم دعا و تعقیبات نماز، استجابات دعوات و کرامات دیگر، اشاره شده است.

آیت‌الله علامه محمدابراهیم کلباسی سرانجام در شب پنج‌شنبه ۸ جمادی‌الاولی ۱۲۶۱ قمری در سن ۸۱ سالگی درگذشت و بنا بر وصیت او در محلی روبروی مسجد حکیم - که به مقبره خاندان او مشهور است - به خاک سپرده شد.

مرحوم حاجی از این موهبت الهی نیز برخوردار بود که از نسل او عالمانی برجسته و فقیهان و حکیمانی فرزانه پدید آمدند که مایه فخر و مباهات امامیه بوده‌اند. از فرزندان حاجی و احفاد و نوادگان او گرفته تا عالمان این خاندان در دوران معاصر، آثار ارزشمند بسیاری در علوم و معارف اسلامی به جای مانده است که امیدواریم در ادامه چاپ و انتشار آثار حاجی، آن آثار گرانقدر نیز احیاء گردد.

درآمد

محمد ابراهیم بن محمد حسن کرباسی - مشهور به کلباسی - (۱۲۶۱ ق) فقیه نامبردار سده ۱۳ هـ از این بخت برخوردار بود که فرزندان و نوادگانش از همان سالهای نزدیک به حیاتش به ثبت وقایع زندگی و زهد زبانزدش پرداختند و روایات و اطلاعات مستندی را برای ما به یادگار گذاشتند.

از نوشته‌های ضمنی تذکرها و شرح حالنامه‌ها که بگذریم، اولین بار پسرش محمد جعفر (۱۲۹۲ ق) رساله‌ای مستقل در احوال پدر تألیف کرد که در انتهای کتاب منهاج الهدایه در سال ۱۲۶۳ ق به چاپ رسید. پسر دیگرش ابوالمعالی محمد (۱۳۱۵ ق) هم رساله‌ای در شرح احوال خود و پدرش به فارسی تألیف کرده که هنوز به چاپ نرسیده است.^۱ پس از او نواده‌اش ابوالهدی بن ابوالمعالی محمد بن محمد ابراهیم البدر التمام را در احوال جد و پدرش به تحریر در آورد و آن را به ضمیمه ۱۵ رساله اصولی پدرش ابوالمعالی به چاپ رسانید (در سال ۱۳۱۷ ق) و نواده دیگرش محمد باقر کلباسی صفحاتی از التذکره العظیمه را به «بیان احوال جد امجد اعلی» اختصاص داد.^۲

۱. مشاهیر مزار علامه ابوالمعالی کلباسی، علی کرباسی زاده اصفهانی، اصفهان، کانون پژوهش،

در ۱۳۷۲ ق میرزا محمد علی معلم حبیب آبادی هم رساله‌ای در احوال حاجی کرباسی و اولادش پرداخت که نسخه استنساخ شده آن در کتابخانه آیت‌الله سید محمد علی روضاتی و به خط ایشان موجود است.^۱

در زمانی نزدیکتر به ما هم خاندان کلباسی به دست محمد کلباسی حائری و با مقدمه و تعلیقات و اضافات محمد علی نجفی و علی کرباسی زاده اصفهانی نوشته شده،^۲ که جدیدترین و مفصلترین کتاب در این باره است و با اضافاتی به نام آل الکرباسی به عربی ترجمه شده است.^۳ با این تفصیلات درباره زندگی حاجی کلباسی آن چه را باید گفت و نوشت، انجام شده بود. از این رو هنگامی که قرار شد همایشی در بزرگداشت مقام علمی این فقیه گرانقدر برگزار شود تصمیم گرفته شد که از زاویه تألیفات به زندگی ایشان نگریسته شود.

درواقع این نوشته بر آن است تا تمامی مکتوبات علامه محمدابراهیم کلباسی را از لحاظ متن شناسی و نسخه شناسی مورد توجه قرار دهد و با تکیه اصلی بر دستنویسهایی که تاکنون از آنها شناسایی شده، فهرستی از آثار ایشان تهیه شود. به همین جهت سعی کردم هر نوشته‌ای که از حاجی کلباسی باقیمانده بود، در این فهرست گنجانده شود. حتی از چند کتابی که منسوب به ایشان بود و یا وقفنامه‌هایی که با تولیت ایشان نوشته شده بود، یاد کردم.

البته در حین انجام کار قرار بر آن شد که تألیفات پسرش ابوالمعالی و نوه‌اش ابو الهدی هم مورد بررسی قرار بگیرد که این کار در مورد پسر انجام شد. ولی در باره نواده، در عمل مشخص شد تألیفات او همه

۱. این نسخه را ایشان در ۷۳/۷/۹ از روی اصل مسوده مؤلف در ۱۰۸ ص استنساخ کرده‌اند.

۲. خاندان کلباسی، شیخ محمد کلباسی حائری، با مقدمه و تعلیقات و اضافات محمد علی نجفی و علی کرباسی زاده اصفهانی، اصفهان، کانون پژوهش، ۱۳۸۱ ش.

۳. آل الکرباسی، شیخ محمد الکرباسی، تعریب: محمد صادق محمد الکرباسی، مراجعه: علاءالزیدی، بیروت، بیت العلم للنابهین، ۱۴۲۵ ق، ۷۲۰ ص.

همانهایی است که در مشاهیر مزار علامه ابوالمعالی کلباسی، صص ۱۳۶ - ۱۵۲ معرفی شده و چون دسترسی و کاوش بیشتر در آن دستنویسها - با همه تلاشی که کردم - میسر نشد، از تکرار آنها در این جا خودداری کردم.

بر این اساس، مطالب این کتاب در دو فصل سامان دهی شد:

فصل اول: معرفی آثار علامه حاجی کلباسی

فصل دوم: معرفی آثار فرزندش ابوالمعالی.

روش پژوهش

۱. نخست درباره متن هر کتاب به اندازه کفایت سخن گفته شد: نام کتاب، مهدی الیه، سال نگارش و بخش های آن، سپس آغاز و انجام نسبتاً مفصلی از هر کتاب آورده شد تا در معرفی سبک شناسی هر اثر و برای شناسایی دیگر نسخه های مجهول، سودمند واقع شود.

۲. آن گاه به ذکر چاپها و دستنویسهای کتاب پرداخته ایم. مشخصات چاپهای یک کتاب همان گونه که معمول است آورده شده، و نسخه های یک کتاب هم با ذکر مشخصات نسخه از قبیل: نام کتابخانه، شماره نسخه، نوع خط، کاتب، تاریخ کتابت، خصوصیات نسخه، ویژگی های علمی یا هنری آن، نام مالکان، شماره برگها و سطور معرفی شده اند.

۳. سعی بر آن بوده که فقط به اطلاعاتی که در منابع مختلف مطرح شده اعتماد نشود و تا حد امکان آنها را با اصل کتاب مقایسه و بررسی کنیم. در مواردی نیز که در منابع و یا فهرستهای نسخه های خطی، هیچ توضیح راهگشایی برای معرفی برخی کتابها به دست نیامد و رؤیت آنها نیز میسر نشد؛ ناچار به ذکر همان اطلاعات بسنده کردیم.

در این جا به هیچ وجه درباره لزوم انجام این کار قصد سخن گفتن ندارم. فقط به یک نکته اشاره می کنم که با گذشت حدود ۱۷۰ سال از

فوت علامه کلباسی پیش از این هنوز هیچ دستخطی از ایشان پیدا نشده است.^۱ و از بعضی تألیفاتشان مانند الايقاضات و حرمة القلبان فقط نامی در تذکرها و کتابشناسیها آمده است.

دیگر آن که باید بر این نکته تأکید کنم که آن چه در این فرصت نوشته شد، البته هنوز ناتمام است. به ویژه که اقتضایات نشر، تعجیل در امر نگارش و تدوین را سبب‌ساز بود و از طرف دیگر دسترسی به دستنویسهای بعضی از مجموعه‌های شخصی بعضی از افراد خواندگان کلباسی میسر نشد.^۲ با این همه تا آن جا که در توان بود از هیچ همت و کوششی دریغ نشد.

در پایان لازم می‌دانم از جناب آقای مهدی مهریزی، که پیشنهاد بررسی و تحقیق بر روی این موضوع را مطرح کردند، تشکر کنم. جناب آقای ابوالفضل حافظیان هم هر چه توانستند از داشته‌ها و دانسته‌هایشان در اختیار من قرار دادند که البته منت‌پذیر ایشان هستم.

سید محمد حسین حکیم

۶ مرداد ۱۳۸۶

۱. در همین مورد در خاندان کلباسی، ص ۱۳۵ چنین نوشته‌اند: لازم به تذکر است که با تمام تلاش و جستجوهای که تا کنون انجام داده‌ایم، به دستخط مبارک جناب علامه کلباسی دست نیافته‌ایم.

برای دستخط ایشان رک: اشارات الاصول، نسخه ش ۸۴۴۱ کتابخانه مجلس که تمامی آن به خط مؤلف است. و گواهی کوتاهی به خط خودشان در پایان اجازه به پسرش محمد در نسخه ش ۹۰۷ دانشگاه تهران و تأییدیه‌ای بر نسخه ش ۶۵ کتابخانه سریزدی (منه‌اج الهدایة) که هر یک مفصلاً در جای خود معرفی شده‌اند.

۲. تصویر برخی از این دستنویسها در پایان کتابهای خاندان کلباسی و مشاهیر مزار علامه ابو المعالی کلباسی آمده است.